

Maarja Valk

**VALMISTU PÕHIKOOI
EESTI KEELE
LÕPUEKSAMIKS**

Valmistu põhikooli eesti keele lõpueksamiks 2024
Maarja Valk

Retsenseerinud Aile Laats
Toimetanud Esta Hainsalu
Keeletoimetanud Piret Põldver
Kujundanud Risto Bakhoff, Heisi Väljak

ISBN 978-9916-663-91-2
Autoriõigus: Maurus Kirjastus OÜ 2023

Trükk: Printon

Kirjastus Maurus
Tartu mnt 74, 101144 Tallinn
Telefon 5919 6117
tellimine@kirjastusmaurus.ee

Kõik õigused käesolevale väljaandele on seadusega kaitstud. Ilma autoriõiguse omaniku kirjaliku loata pole lubatud ühtki selle väljaande osa paljundada ei mehaaniliselt ega muul viisil.

SISUKORD

1. Sulghäälikuühendi põhireegel ja erandid.....	4
2. Kaashäälikuühendi põhireegel ja erandid.....	5
3. I ja j-i õigekiri.....	6
4. H sõna alguses.....	7
5. Võõrsõnade õigekiri. F, š.....	8
6. Võõrsõnade õigekiri.....	9
7. Algustäheortograafia.....	10
8. Lühendid.....	12
9. Sõnaliigid.....	13
10. Käändsõnad.....	14
11. Omadussõnade võrdlusastmed.....	15
12. Pöörsõnad.....	16
13. Arvsõnad.....	17
14. Sõnatuletus.....	18
15. Paronüümid.....	19
16. Sünonüümid.....	20
17. Antonüümid.....	21
18. Homonüümid.....	22
19. Fraseologismid.....	23
20. Nimisõna kokku- ja lahkukirjutamine.....	24
21. Omadussõna kokku- ja lahkukirjutamine.....	26
22. Tegusõnade kokku- ja lahkukirjutamine.....	27
23. Kokkuvõtte kokku- ja lahkukirjutamisest.....	28
24. Koondlause kirjavahemärgid.....	29
25. Rindlause kirjavahemärgid.....	30
26. Põimlause kirjavahemärgid.....	31
27. Lisandi ja ütte kirjavahemärgid.....	32
28. Otsekõne kirjavahemärgid.....	33
29. Kirjavahemärgid: kokkuvõtte.....	34
30. Sõnajärg lauses.....	35
31. Sõnaraamatu kasutamine.....	36
II LUGEMISÜLESANDED.....	38
III KIRJANDI KIRJUTAMINE.....	56
EKSAMIÜLESANNETE NÄITEID.....	60
ORTOGRAAFIAHARJUTUSTE VASTUSED.....	88
LUGEMISHARJUTUSTE VASTUSED.....	93

I EESTI KEELE ORTOGRAAFIA. SÕNAVARA, SÕNASTIKUD

1. Sulghäälikuühendi põhireegel ja erandid

Põhireegli järgi kirjutatakse helitute kaashäälikute kõrvale üldjuhul **k, p** või **t**, heliliste kaashäälikute järele **b, d** või **g**. Erandid on järgmistel juhtudel:

- liitsõnad (*kuld**dk**ell*);
- liitega sõnad ehk sõnatuletised (*laud**dk**i, jalgs**i***);
- muutevormid, et säilitada sõna algkuju (*mood**dn**e – mood**ds**ad*);
- võõrsõnad (*absurd**dn**e*).

Kirjuta iga reegli kohta oma näiteid.

.....

.....

HARJUTUS 1. Kirjuta lünka sobiv sulghäälik või sulghäälikud.

1. Kuul__e, kes säält keldrist tuleb ar__si, tuleb var__si? Need ju haldjad liginevad ar__si, üsna ar__si.
2. Transpordi val__konnas soovivad uuringu koostajad keskenduda rau__ee kaubaveole, laevadele ja pikamaa veokitele.
3. Õuemuru, mullased peenrad ja um__sed kummikud on paljale varbale nuhtluseks, eriti tõsisele ae__nikule.
4. Kolm aastat tagasi pälvisid Virtsu kauni kodu tiitli Kaasi üleae__sed Liia ja Voldemar.
5. Üks proua oli viinud Tallinna kullassepa juurde parandusse oma kul__kee ja kui ta sai selle tagasi, oli üks gramm kulda kuskile haihtunud.
6. Konkreetsete vrakileidude puudumisel on võimalik ülemeresõidust ja merekindlate aluste olemasolust saada kau__seid tõendeid.
7. Juku on anek__ootide kangelane, kes suudab alati õpetajaid hämmastada.
8. Kodude ümbruses saavad kär__sed kasutada toiduallikatena prügi- ja kõdunevaid muruhunnikuid.
9. Kui kellelgi meist oleks näiteks rönt__ensilm, siis näeks ta taevast hoopis teistsugusena.
10. Kui reegleid viiakse ellu ilma põhimõteteta, saame meeleval__sed otsused.

2. Kaashäälikuühendi põhireegel ja erandid

Kaashäälikuühendis kirjutatakse kõik tähed ühekordselt, näiteks *kaslane*, *kartlik*. Häälikuühendis võib mõne tähe kirjutada kahekordselt

- liitsõnades (*allkiri*, *metallplaat*, *klapptool*);
- rõhuliite *-gi* ja *-ki* ees, kusjuures helitute häälikute kõrvale kirjutatakse *-ki* ja heliliste kõrvale *-ki*, (*kasski*, *vanngi*, *luttki*, *pallgi*);
- liide algab sama kaashäälikuga, millega lõpeb sõnatüvi (*õhk + kond – õhkkond*, *modern + ne – modernne*);
- *l*, *m*, *n*, *r*-i järel olev ülipikk *s* kirjutatakse kahe tähega, kui ei järgne kaashäälikut, nt *marss*, *avanss*.

Kirjuta iga reegli kohta oma näiteid.

.....

.....

HARJUTUS 2. Kirjuta vajaduse korral lünka sobiv täht või tähed.

1. Emajõe vasakkalda pa__lid, mis on istutatud 1930. aastatel, võivad elada saja aasta vanuseks.
2. Nagu põhjakotkas, kuulub Lapi ku__gi müütiliste lindude hulka.
3. Mullune põuane suvi pär__is Lottemaa külaliste arvu märgatavalt.
4. Ho__se prognoosi järgi muudab kõrgrõh__ond meie ilma eeloleval ööpäeval kuivemaks, sest Valgevene kohal olev madalrõh__ond hääbub vähehaaval.
5. Tartu Ilvese li__kond on Tartus tegutsev skaudiüksus.
6. Kas tegutseda val__itaktis või mar__itaktis, kas sammuda mar__i või vihtuda val__i?
7. Luksuslikust meta__se läikega kangast valmistatud ühevärviline mantel on universaalne talveriie.
8. Restorani hiidaknad ja nendest avanev vaade on Eesti ti__klassist, aga see hiilgus on kardinateta taga peidus.
9. Rikkalikult šokolaadise kir__idega koogi valmistamisel ei ole midagi liiga keerulist.
10. Maitsevaimad ha__kotletid saab sea- ja veiseha__liha segust.
11. Kellelegi ei meeldi mä__levad turistide karjad, kuid samuti ei tõmbaks meid ilmselt linnadesse, kus ei ole üldse elanikke.
12. Kahjuks paistab, et see talli__lik tormamine hakkab järjest rohkem ka siia jõudma.
13. Ennäe, kapis oli valgus ja pliidil leidis suisa pot__ki.

3. /ja j-i õigekiri

- Silbi algul kirjutatakse *j* ja silbi lõpus *i*; nt *hoi-us-ta-ja*.
- Erandlik on lühike sisseütlev: *ojja, tujju*.
- *ü* järel ei kirjutata *i*-d, kuigi hääldatakse, nt *süüa*.
- *ü* ja *i* järel ei kirjutata üldiselt *j*-i, kuigi hääldatakse, nt *käia*.

Kirjuta iga reegli kohta oma näiteid.

.....
.....

HARJUTUS 3. Kirjuta vajaduse korral lünka sobiv täht või tähed (*i, j, ii, jj, ij*).

1. Koer ei haukunud tuli__ate peale.
2. Pakume hooajalist tööd toredale ja hakka__ale jäätisemüü__ale Kuressaare kesklinnas.
3. Võib-olla olete harjunud järgima ebausku ja panema kooliõpikuid padja alla lootuses, et teadmised kanduvad magamise ajal üle teie a__u.
4. R__ulisüsteemid ja ruum__agajad loovad korda ning on üldiselt ideaalsed asjade hoiustamiseks.
5. Vanemad täheldavad küll meeleolude kõikumist ja suurenenud vabadusepüü__et, kuid mõistvas õhkkonnas tullakse sellega toime.
6. Õnnetus metsloomaga ei hüü__a tülles.
7. Ani__a mõisa mesinik Heiki annab näidistaru kaudu võimaluse piiluda mesilaste salapärasesse maailma ning räägib juurde mes__uttu.
8. Kaugele teekonnale läkitatud noored on sõnumivi__ad minevikust tulevikku.
9. „Mul on täna plekki sinu peale laiaks lüü__a. Ma tean, sa tahad prille, aga neid ei saa ma müü__a,“ laulis raad__os Nublu.
10. Seekord olid ka kõige suuremad viil__ad ja kõrvalehiil__ad ehitusplatsil ametis.
11. Imeline on see hapukas ja kreem__as sidrun__äätis!
12. Kaitseväge inimressursi kompleksuuringu eesmärk on saada teavet ajateen__ate arvamuste ja ho__akute kohta.

4. H sõna alguses

H kirjutamine sõna algul on traditsioonipärane, kuigi häälduses ei ole see nõutav. On sõnapaare, kus *h* eristab kirjas samasuguse hääldusega sõnu (homofoone) (nt *hall – all; haare – aare*).

Ühe tähega kirjutatakse

- pika täishääliku järel olev *h*: *psüühika, psüühiline, stihia, stihiline*;
- lühike *h* täishäälikute vahel: *boheem, psüühiline*.

Kahe tähega kirjutatakse pikk *h* sõna lõpus või täishäälikute vahel: *tsehh, psühholoogia*.

HARJUTUS 4. Kirjuta lünka vajaduse korral kas *h* või *hh*.

1. Pärast piiranguteadet kasvas inimeste __ind vaksineerima minna.
2. Eesti poole hiiliv kõrbetolm muudab taeva __äguseks, kuid loojangu erksaks.
3. __ivakese aja pärast kostis uus __oiatus ja kõik tõstsid oma silmad eesriide poole. Seekord oli __oie juba sügavam, valusam ja kõvem.
4. __arv __etk, kui ühel tuletõrjugal oli kriitilisel __etkel piisavalt aega, et teha üks pilt rabapõlengust.
5. Pudelroheline on üks rohelistest värvitoonidest, mis on värvuselt soojatooniline tumeroheline, mõne __allika kohaselt võib olla ka murtud või __allikas.
6. Kalleid nutitelefone kindlustatakse __aru__arva.
7. __elkiv __elkur on __ehe, mis lisaks kaunistamisele teeb sind ka pimedas nähtavaks.
8. Koolialmana__ on koolielu kajastav ja õpilaste loomingut sisaldav kogumik.
9. Masinameeskonda juhib vanemme__aanik.
10. Pole teada, millised on Eesti elanikkonna valimiskäitumise motiivid ja me__anismid.
11. Kui meel on sõlmes, siis meie psü__oloogid aitavad seda lahti __arutada.
12. Psüü__ikahäirega inimese tugiteenuse eesmärk on toetada inimese võimalikult iseseisvat toimetulekut __arjumuspärasel elukeskkonnas.
13. Linnaelu korraldades piiratakse stii__ilist valglinnastumist, soositakse kergliiklust ja ühistranspordi kasutamist.

5. Võõrsõnade õigekiri. F, š

F-i ja š õigekirjutus käib p, t, k reeglite järgi: lühikest f-i ja š-d ei ole, pikk kirjutatakse ühe tähega ja ülipikk kahe tähega (pilaff, dušš). Vanades laenudes on f-i asemel hv.

Kirjuta oma näiteid.

.....

.....

HARJUTUS 5. Kirjuta lünka kas f, ff, hv, š või š.

1. Väiksemasse vannituppa on just du__ikabiin kõige sobivam lahendus.
2. Sellele pila__ile ei suuda lihtsalt vastu panna! Ja ei peagi, sest pila__ on üks ütlemata maitsev toit!
3. Paljude arvates on maratonipäeva parim tunne fini__is medalit kaela saades.
4. Kas har__imängija ei käi kontserte andmas oma pilliga nagu klaverimängijagi?
5. Vesi valati klaasist kara__ini.
6. Bor__i valmistamisel tasub puljongi keetmine vaeva.
7. Jaapani ma__ia liikmed peavad tegema ma__iooso eksami.
8. Tuleb rakendada kodakondsuse seaduse paragra__i.
9. Kunstitunnis kasutame peamiselt vesivärve ja gua__e.
10. Pro__isportlase elu pole meelakkumine.
11. Hispaania võttis Itaalia vastu revan__i, Euroopa meistri maailmarekordiline seeria sai läbi.
12. Tegelikult on meile tuntud ko__ioad põõsastel kasvava kirsilaadse marja kivid.
13. Graa__ikatunnis saab harjutada kõiki graa__ikatehnikaid kõrgtrükist sügavtrükini (kuivnõel, linool, puulõige jne).
14. Cantervilla lossi ruumikas Kra__inna sviidis tunneb igaüks end tõelise kra__innana.
15. Kuidas tulevad __ifreeritud info deši__reerimisega toime saatesarja teise hooaja __inalistid, saategi sellest klipist vaadata!